

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI FŐBIZOTTSÁGNAK AZ IRODALOMTÖRTÉNETI KONGRESSZUS ALKALMÁBÓL 1955. NOVEMBER 4-ÉN TARTOTT ÜLÉSE

Az Irodalomtörténeti Főbizottság a Kongresszust követő napon a külföldi vendégek részvételével ülést tartott. A főbizottsági ülés a Kongresszus értékelésével és nemzetközi kapcsolataink kiterjesztésének a kérdéseivel foglalkozott. Rövidítve ismertetjük az ülés jegyzőkönyvét:

A Főbizottság ülésén jelen voltak az Irodalomtörténeti Kongresszus külföldi vendégei és a Főbizottság tagjai.

Az értekezletet *Sőtér István* levelező tag, az Irodalomtörténeti Főbizottság elnöke nyitotta meg:

Mai ülésünknek különös jelentőséget ad az, hogy zárópontja lesz a most lefolyt háromnapos Irodalomtörténeti Kongresszusnak. Ennek az ülésnek a hivatása, hogy összegezze a Kongresszus tanulságait és kiterjessze figyelmünket egy olyan kérdésre, amelynek fontosságát talán az elmúlt három nap alatt éreztük át igazán, nemzetközi kapcsolataink kérdésére. Kérem kedves külföldi vendégeinket, akik olyan nagy mértékben támogatták ennek a Kongresszusnak a munkáját, vegyenek részt az értékelés munkájában is és hallgassák meg azokat a javaslatokat, amelyeket nemzetközi kapcsolataink megteremtése érdekében itt elő fogunk terjeszteni. A mai ülésünknek két napirendi pontja lesz:

1. Bóka László lev. tag. az Akadémia I. osztálya titkárának értékelése a Kongresszusról,
2. Tolnai Gábor lev. tag. javaslatai nemzetközi kapcsolataink kialakítására.

Kérem a Főbizottságot, hogy a két anyagot együttesen vitassa meg.

Bóka László levelező tag: Nem szeretnék a vita elébe vágni, hiszen mai összejövetelünknek az lenne elsősorban a feladata, hogy a Főbizottság tagjai, illetve külföldi vendégeink mondják el őszinte kritikájukat lezajlott Kongresszusunkról. Előljáróban csak azt szeretném mondani, hogy ennek a Kongresszusnak első és legnagyobb eredménye a mi szemünkben az, hogy egyáltalán eljutottunk odáig, hogy egy ilyen kongresszust tartani tudtunk. Ebben a Kongresszusban benne van tíz esztendő munkája és annak szántuk, hogy a magyar marxista-leninista irodalomtudomány zászlóbontása, fiatal gárdánk seregszemléje és bizonyos értelemben mérlege is legyen eddigi munkánk. Tíz évi munkánk során ugyanis nagyon sok mulasztást kellett pótolnunk. Olyan feladatokat kellett elvégezni, amelyek a magyar irodalom történetének fehér foltjait voltak hivatva eltüntetni. A legújabb időben megjelent művek azonban — gondolok itt *Waldapfel József*nek a felvilágosodás koráról és *Kardos Tibornak* a magyar renaissanceról szóló monográfiájára, tehát a már egész korokat összefogó művek azt bizonyítják, hogy lassanként elérkeztünk a nagyobb szintézisek lehetőségéhez is. Ez egyben azt is jelenti, hogy a nagy elvi kérdések végleges tisztázásának az ideje is elérkezett. A Kongresszus középpontjába ezért került a realizmuskérdése. Mi úgy értékeljük, hogy helyesen választottuk ezt központi problémának, mert a realizmus kérdése a magyar irodalom története legnagyobbjainak a pályáját és egész fejlődésének a vonalát bevilágítja; azt gondoljuk, hogy helyesen választottuk azért, mert ez a kérdés a marxista-leninista esztétikának egyik középonti problémája s ez vezet el minket legbiztosabban mai irodalmunk helyes megítéléséhez, a szocialista realizmus magyar megvalósulásának helyes bírálatához.

Bóka László ezután az egyes előadásokról és vitákról szólt. Mivel általában a marxista-leninista kritika elsősorban a XVIII. századtól a XIX–XX. századig terjedő korszak jelenségeivel foglalkozott, így a régi magyar irodalmat aránylag a legkevesebb marxista-leninista értékelő munka vizsgálta. Az e korszakkal foglalkozó referátum és az egész vita nagy eredménye, hogy erre a területre igen élesen vetődött a Kongresszus érdeklődése és ennek során olyan alapvető kérdések merültek fel, mint pl. a lírai realizmus kérdése, amely legszélsebben éppen a régi magyar irodalom tárgyalása közben bontakozott ki.

Barta János referátumának és a vitának legnagyobb pozitívuma, hogy élesen ráirányította a figyelmet a magyar kritika történetével kapcsolatos tartozásainkra. A referátumnak

egyik legjelentősebb eredménye az volt, hogy meg tudta mutatni, bizonyos elvi kérdések, ideológiai elméletek, miként merülnek fel és hogyan válnak általánossá. A vita rávilágított arra, hogy nem végeztük el a munkát pl. az objektív idealizmus irodalmi képviselőinek helyes értékelése terén.

Rátérve az élő irodalomról szóló vitára, Bóka elvtárs kiemelte, talán először történt meg az, hogy a magyar irodalomtörténészek középponti kérdéssé az élő irodalmat tették. Régebben kivétel volt az az egyetemi tanár, aki a korabeli írókról egyáltalán szót ejtett. Az Akadémia pedig nem foglalkozott ilyen kérdésekkel, legfeljebb akkor, ha éles támadást akart intézni valamelyik haladó frónk, Ady vagy Móricz Zsigmond ellen. Most pedig a legelevenebb, a legelőbb irodalomról folyt elvi vita, mely igazolta és megerősítette, hogy mai irodalmunkban az írói ábrázolás legigazibb módszere a szocialista realizmus.

A Kongresszus igazi értéke, nagyon röviden összefoglalva — folytatta Bóka László — az volt, hogy a kérdések élesen, világosan, elvi tisztasággal merültek fel. Másik nagy értéke pedig az, hogy elkerültük a provincializmus veszélyét: külföldi vendégeink részben saját irodalmuk tapasztalataira támaszkodó, részben pedig elvi kérdéseket fejtegető hozzászólásai kitágították problémáinkat, és beemelték a magyar irodalom problematikáját az egész emberi, kulturális fejlődés láncolatába. Harmadik nagy pozitívumnak tartjuk, hogy ezen a Kongresszuson a felszólalók között sokan voltak a fiatalok. Bebizonyosodott az, hogy sikerült egy olyan fiatal irodalomtörténészgárdát felnevelnünk, amely szilárdan és határozottan áll a marxizmus—leninizmus talaján. Reméljük, hogy kritikai és tudományos működésük egészséges levegőt fog hozni egész irodalmi életünkbe. Végül a Kongresszus legfőbb értékének azt tartjuk, hogy akár a régi magyar irodalomról, akár az élő irodalomról, akár a kritikai realizmus koráról szoltunk, végeredményben mindenfajta vita végső értelme a mai magyar irodalmi helyzet megjavítása felé fordult. Azért foglalkoztunk a lírai realizmus kérdésével olyan behatóan, hogy a mai magyar költőknek tudjunk segítséget adni. Azért merültünk el a kritika problémáiban, hogy a mai magyar kritikát tudjuk megjavítani, tehát az egész Kongresszusnak volt egy jelen felé forduló, a jelen helyzetbe beleszóló, a jelen helyzetet megmozdító arca.

A Kongresszusnak voltak hibái is. Úgy láttam, hogy a viták még mindig nem voltak elég élesek, bizonyos kérdésekben nem bíráltuk élesen sem eddig végzett munkánkat, sem pedig az elhangzott referátumokat. A nézetek ugyan világosan kibontakoztak a vita során, de nem ütköztek meg minden esetben. A Kongresszus másik hibája az volt, hogy nem gondoltuk át eléggé az egyes referátumok szerepét. A régi magyar irodalmi vitában a referátumból kimaradt a magyar irodalomnak egy olyan központi alakja, mint Zrínyi. Ez nem Tolnai elvtárs hibája, hiszen magam is olvastam előzőleg a referátumot és egyetértettem vele. A gyakorlatban azonban kiderült, hogy bár Zrínyiről van egy kitűnő monográfiánk, mégis, ha egy ilyen központi alakot kikapcsolunk a fejlődés menetéből, akkor az egész kép akarva-akaratlanul eltorzul. Ugyanez volt a helyzet Barta elvtárs referátumában, ahol a magyar kritikai realizmus legnagyobbjai maradtak ki azért, hogy a kritikának bizonyos elvi kérdéseit felvehesse. A legújabbkori irodalomnál pedig beértük azzal, hogy a referátum annak csak egyetlen részét, a prózairodalmat, mégpedig fősúlyal a regényirodalmat tegye központi kérdésévé. Helyesebb lett volna ehelyett egész, összefoglaló képet alkotnunk a mai magyar irodalomról, nemcsak a prózáról, hanem a drámáról és a líráról is. Az egyes referátumok között túlságosan nagy hézagokat hagytunk. A kritikai realizmus tárgyalása végeredményben a századforduló körül lezárult és azt az óriási korszakot, amelybe Ady, Móricz Zsigmond működése és a Nyugat harcai is beletartoztak, elhagytuk és ez bizonyos mértékig a történeti előzmények világos hátterétől fosztotta meg vitánkat.

Kongresszusunk legkomolyabb hibájának azt tartom, hogy nem sikerült az írókat mozgósítanunk. Nem először kíséreltük meg, hogy az írókat bevonjuk munkánkba, ez azonban eddig nem sikerült. De változatlanul azt hiszem, hogy nem szabad csupán az írókra és az Írószövetségre hárítanunk ezért a felelősséget. Ha a mi irodalomtörténészeink aktív szereplői lennének a magyar kritikai életnek — s itt kritikán nemcsak az elmarasztaló kritikát, hanem a méltató, az újat felfedező és támogató kritikát értem — ha közvetlenebb kapcsolatot teremtettünk volna már a múltban az irodalmi élettel, akkor ezt nagyobb siker koronázta volna. A vita megindításául és bevezetéséül én csak ennyit kívántam mondani.

Tolnai Gábor levelező tag: A magyar irodalomtörténetírás kapcsolatai a Szovjetunió és a népi demokratikus államok irodalomtudományával az utóbbi években jelentősen erősödtek, a személyi kapcsolatok, a kiadványok kölcsönös megismerése révén. Irodalomtudományunk azonban sok kárát látta annak, hogy ez a kapcsolat nem volt elég szervezett és így csak részben értékesíthettük a Szovjetunió és a népi demokratikus államok tudósainak gazdag tapasztalatait. A jelenlegi Kongresszus ezen a téren fordulatot jelent: külföldi vendégeink részvétele a magyar irodalomtörténészek vitáiban, előadásai és a velük való közvetlen beszélgetések rendkívüli segítséget jelentenek további munkánk számára. A kapcsolatok rendszeressé válását nagymértékben akadályozta az a körülmény is, hogy a Magyar Tudományos

Akadémiának eddig nem volt irodalomtörténeti intézete és így a baráti államok irodalomtörténeti intézeteivel való együttműködésünknek nem volt meg a szervezeti bázisa. Az intézet megalakulásával most ez az akadály is megszűnik és így meg lehet kezdeni kapcsolataink rendszeressé tételét. Tolnai elvtárs ezután az alábbi javaslatokat terjeszti elő:

1. A Kongresszus vitáinak anyagát tartalmazó kiadványt, mely két hónapon belül megjelenik, megküldjük a Kongresszus valamennyi külföldi résztvevőjének és külön a Szovjetunió és a népi demokratikus államok irodalomtörténeti akadémiai intézeteinek. Az intézeteket felkérjük majd arra, hogy a Kongresszusnak együtt olvasható egész anyaga alapján — valamelyik folyóiratukban — bírálatot tegyenek közzé a most lezajlott tanácskozásokról, s ezzel az utólagos hozzászólással is segítsék a magyar irodalomtörténészeket a realizmus problémájának további vizsgálatában. Egyúttal nagy megtiszteltetésnek vennénk, ha az egyes baráti államok irodalomtörténészei körében a jövőben tartandó elvi jelentőségű viták anyagát viszont megkapná a mi intézetünk hozzászólás és folyóiratainkban való ismertetés végett.

2. Kiadványainknak az eddiginél gyorsabb, kölcsönös megismerése érdekében a Magyar Tudományos Akadémia megalakuló irodalomtörténeti intézete elvállalja, hogy valamennyi irodalomtörténeti folyóiratunkat — melyek száma a jövő évben hatra emelkedik — megjelenésükkor rendszeresen megküldi a baráti államok akadémiai intézeteinek. Hálások lennének, ha a mi intézetünk is kapna cserébe majd bizonyos kiadványokat.

3. A Magyar Tudományos Akadémia 1956-ban Acta Literaria címen idegen nyelvű folyóiratot indít. Nagyon örülnénk, ha e folyóirat munkatársaiul külföldi tudósokat is megnyerhetnénk, közöttük elsősorban mostani vendégeinket.

4. A magyar irodalomtörténészek az elkövetkező hónapokban fogják kidolgozni a négy kötetes összefoglaló magyar irodalomtörténeti kézikönyv szerkezetét és tematikáját. Nagy segítséget jelentene számunkra, ha a baráti államok akadémiai intézetei megbírálnák ezt a tematikát. Ennek érdekében azt idegen nyelvre fordítva megküldenénk valamennyi intézetnek.

5. A megalakuló intézet számára rendkívül fontos a kutatók és az aspiránsok külföldi tanulmányútjainak a szaporítása, a baráti államok irodalomtörténészei tapasztalatainak átvétele és az ottani könyvtárakban való munka céljából. Esetleg lehetséges volna ilyen tanulmányutakat szervezni a kutatóknak és az aspiránsoknak az intézetek közötti cseréje alapján. Kérjük, hogy amikor ezt a kérdést konkrét formában a baráti akadémiaik elé tudjuk majd terjeszteni, az illetékes intézetek támogassák e terv megvalósulását.

6. Rendkívül termékeny és munkánk szempontjából igen gyümölcsözőnek tartanánk, ha évenként egyszer sor kerülhetne a marxista irodalomtörténészek közös vitáira, más és más országokban. Nagy örömmel értesültünk Dolansky professzor bejelentéséből arról, hogy jövőre Prágában lesz ilyen összejövetel az irodalom népi jellegének kérdéséről. A Scebina professzor által mondottakra gondolva különösen fontosnak érzém, hogy — megfelelő előkészítés után — az irodalomelméleti terminológiák egységesítéséről is legyen egy alkalommal közös vitánk. De ugyanígy kívánatos lenne további nemzetközi eszmecserét folytatni a szocialista realizmus, illetve a kritikai realizmus kérdéséről, valamint napirendre tűzni más irányzatok (renaissance, klasszicizmus, romantika stb.) problémáinak nemzetközi megvitatását is.

Sötér István elnök: Kérem hozzászólásaikat mind a két napirendi ponthoz. Mielőtt azonban a vita megindulna, szeretnék máris egy konkrét javaslattal hozzájárulni: Meg kellene valósítani, hogy a magyar irodalomtörténeti témákkal foglalkozó szovjet aspiránsok és a népi demokráciák magyar témákkal foglalkozó kutatói néhány hónapot tölthessenek nálunk, kutatások céljából. Ilyen módon komoly segítséget adhatnánk s ez termékeny talaj lenne a kölcsönös kulturális kapcsolatok elmélyítésére.

Baróti Dezső, az irodalomtudomány kandidátusa, egyetemi tanár: Tolnai Gábor előterjesztésének valamennyi pontját kiegészíteni javasolja az egyetemek közötti kapcsolatokkal. Így az irodalomtörténészek nemzetközi kapcsolatai nemcsak az akadémiai intézetre korlátozódnának, hanem felölelnék az egyetemek irodalomtörténeti tanszékeit is. A kölcsönös tanulmányutakat az egyetemekre is ki kellene terjeszteni. A szegedi egyetem pl. hosszabb időre is vendégül látná valamelyik baráti ország egy fiatal kutatóját, a kölcsönösség elve alapján. Tanulmányozni kellene azt is, hogy milyen szervezeti kapcsolat létesüljön a Szovjetunió és a népi demokráciák irodalomtörténészei között.

Sötér István elnök: A következők két kérdésben kéri a Főbizottság, különösen pedig külföldi vendégeink véleményét: Foglalkoztunk már azzal a problémával, ne hozzunk-e létre egy marxista irodalomtörténészekből álló nemzetközi szervezetet, s felmerült az a másik gondolat is, hogy ne keressünk-e utat valamely tágabb nemzetközi irodalomtörténész szövetséghez, vagy szervezethez. Szándékoznak-e a szomszédos országok irodalomtörténészei ilyenfajta nemzetközi kapcsolatokat felvenni? A Főbizottságban korábban az a meggyőződés alakult ki, hogy egy külön marxista irodalomtörténész szervezetet ne hozzunk létre, ugyanakkor azonban maradjunk egymással a legszorosabb kapcsolatban.

Julius Dolansky akadémikus (Csehszlovákia): A Kongresszus eredményeit összegezve elmondja, nagyon meglepte, hogy mennyire előrehaladott a magyar irodalomtörténet a régi magyar irodalom kutatásában. Alá kell húzni — mondotta, hogy milyen fontos a régi hagyományokhoz való visszatérés és ezeknek a jelenben történő eredményes felhasználása. Számunkra az is például szolgált itt, hogy mindhárom napon a vita mindig a mai problémákhoz tért vissza. A kritikai realizmussal kapcsolatos vita, a XIX. század irodalma megmutatta, mennyire szükséges a terminológia és az alapfogalmak tisztázása. A harmadik nap vitája rámutatott arra, hogy az irodalomtörténészeknek és kritikusoknak szorosabban és termékebben kellene együttműködniük az írókkal. Nálunk Csehszlovákiában is hasonló a helyzet.

Ezután elismerőleg szolt a vitákban nagy számmal résztvevő fiatal tudós generációról és a szakértő és fegyelmezett közönségről. Majd Tolnai Gábor javaslatait sorra véve, értékes kiegészítéseket tett. A folyóiratok cseréjét úgy kellene megoldani, hogy azok eljussanak valamennyi szakintézethez, s a könyvtárakban is megtalálhatók legyenek. Éppen ezért a cserét több példányban kellene biztosítani. A csehszlovák irodalomtörténészekkel együtt örömmel vállalja a meginduló Acta Literáriában való közreműködést, de kéri a magyar elvtársakat is, hogy minél többen dolgozzanak az ő folyóirataik számára is. A kutatók kölcsönös látogatásának gondolatát nagy örömmel üdvözlö. Az együttműködéssel kapcsolatban meg lehetne vizsgálni, hogy nem volna-e helyes a szláv filológusok már meglévő szervezetéhez csatlakozni. A szomszédos országok nem szláv irodalomtörténészei is bekapcsolódhatnak ebbe a szervezetbe, amely úgyszólván a Szovjetunió és a népi demokráciák filológusait egyesíti. Hasznosnak tartaná ezenkívül, ha az akadémiai intézetek kicserélnék egymás között a tudományos munkaterveket. Ilyen alapon össze lehetne hangolni az egyes országokban folyó irodalomtörténeti munkákat, s tervbe lehetne venni nemzetközi konferenciákat is a közös problémák tisztázására. A Kongresszus ideje alatt létrejött baráti, őszinte szellemet tovább kell ápolni és ez a jövő együttműködés záloga lesz.

V. R. Scserbiná, a filológiai tudományok doktora (Szovjetunió): Szeretnék rámutatni a Kongresszus egyik legértékesebb jelenségre. Elismeréssel kell adózni nemcsak a tanároknak, előadóknak, hanem tanítványaiknak, a magyar irodalomtörténészek fiatal generációjának is. Igen értékesnek találtam azt a minden dogmatizmustól és előítéletektől ment gondolkodást, amelyet itt bebizonyítottak. Úgy vélem, a magyar írók számára hasznos lenne, ha közelebb kerülnének ehhez a fiatal irodalomtörténész nemzedékhez és együtt dolgoznának.

Az irodalomelméleti terminológia közös megvitatására vonatkozólag hozzáfűzi, hogy helyesebb lenne, ha az egyes akadémiai intézetek először saját országukban rendeznének ilyen jellegű vitát, hogy összegyűjtsék az egyes országok irodalomtörténészeinek véleményét. Nemzetközi konferenciát csak az országos konferenciák lezajlása után célszerű összehívni esetleg a jövő év vége felé. Nemzetközi kapcsolataink szervezettebbé tételével kapcsolatban megjegyzi, hogy ezek annál gyümölcsözőbbek, minél szélesebbkörűek. Figyelembe kell venni annak a fontosságát is, hogy a marxista irodalomtörténészek munkája minél szélesebb körbe jusson el. Ezért célravezetőbb lenne, ha a már meglévő nemzetközi irodalomtudományi szervezetekben vennék részt. Ha olyan szervezetről lenne szó, melyben némcsak marxisták, hanem más világnézetű tudósok is részt vesznek, amelynek tagjai, bár különféle irányzatok követői, de tudományukhoz tudományosan közelednek és a szervezet nem kifejezetten reakciós célkitűzésekkel létesült, az ilyen szervezetet nem kellene elkerülni.

Gerhard Steiner függetlenített tudományos kutató (Német Demokratikus Köztársaság): Szerencsés választásnak bizonyult, hogy a Kongresszus középpontjába a realizmus kérdése került. Kitént ez a viták során is, amelyek igen termékenyek voltak. A téma megbeszélésében nemcsak a magyar tudósok vehettek részt, hanem annak különböző tudományos szakterületeket érintő közös jellege miatt a külföldi vendégek, szlavisták, romanisták, germanisták is elmondhatták véleményüket. Ez a tény is mutatja, hogy az egyszerű szakkérdéseken túl fontos nemzetközi feladatok vannak az irodalomtörténet terén, amelyek megoldásához nagy szükség van a szervezett nemzetközi együttműködésre. Bebizonyosodott, hogy szükség van az ilyen jellegű kongresszusok megrendezésére, külföldi kutatók részvételével. Egyrészt meg kell tartani az ilyen nemzeti jellegű kongresszusokat, másrészt olyan nemzetközi kongresszusokat kell rendezni, amelyek általános, az irodalomtörténet nemzetközi problémáinak megvitatását tűzik ki célul a javaslatban is említett témák alapján. Az ilyen kongresszusokat nemzetközi bizottság készítené elő, amely a legszorosabb kapcsolatot tartaná a vendéglátó országok tudósaival s amely felelős lenne a vita vezetéséért.

Szabédi László egyetemi tanár (Román Népköztársaság): Felhívja a figyelmet olyan feladatok megoldására, mint pl. a két világháború közötti szakasz problémái, mind a magyar, mind pedig a romániai magyar irodalom vonatkozásában. Ezek a kérdések csak legszorosabb együttműködés alapján dolgozhatók fel. Ezzel kapcsolódik Tolnai elvtárs javaslatához. A Román Népköztársaság magyar irodalomtörténészeinek a magyarországi irodalomtudományval való kapcsolata különleges problémákat jelent. A romániai magyar irodalomtörténészek

nem képviselhetik a magyar irodalomtörténetírást a román irodalomtörténetírás felé, és viszont a magyar irodalomtörténetészek felé sem képviselhetik a román irodalomtörténetírást. A román és a magyar irodalomtörténetírásnak egymás között kell megtalálnia nagy közös problémáit, s ezen belül találhatják majd meg a maguk munkahelyét a romániai magyar irodalomtörténetészek is.

Tudor Vianu akadémikus (Román Népköztársaság): A román delegáció részéről — mondotta — az első gyakorlati tapasztalat az, hogy megnőtt az érdeklődés a magyar irodalom és a magyar irodalomtörténet problémái iránt. Amikor a magyar irodalomtörténetre vonatkozó megállapításokat hallottuk, önkénytelenül is felmerült bennünk annak szüksége, hogy bizonyos párhuzamot állítsunk fel a magyar fejlődés és saját irodalmunk fejlődése között. Jobban megértjük azt, ami nálunk történt, s a feladatainkat is, ha mindezt egy olyan válatba helyezzük, amelyet éppen a magyar irodalom tanulmányozása nyitott meg számunkra. A Kongresszusnak egy másik nagyon fontos érdeme az, hogy megpróbálta közelebről tisztázni azokat az általános fogalmakat, amelyekkel ma az irodalomtörténetírás dolgozik. A Kongresszus munkálataiból kifolyólag az a kötelesség hárul ránk, hogy tartsuk meg továbbra is a fogalmaknak bizonyos belső gazdagságát és a lehetőséget arra, hogy a fogalmak köre tovább fejlődjék. Értékes volt a referátumokban az is, hogy az előadók mindenkör szem előtt tartották: lényegében véve történeti anyagról van szó. Kétségtelen, hogy a problémák feldolgozásában bizonyos elvi háttérhez ragaszkodnunk kell, de ugyanakkor a történelmi sík kategóriájához is.

A továbbiakban állást foglal a kutatások nemzetközivé tétele mellett. Véleménye szerint sem lenne helyes egy olyan nemzetközi organizációhoz ragaszkodni, amely csak egyetlen ideológiára támaszkodnék, mert ez még jobban elmélyítené a már meglévő szakadást. Az Acta Literáriának az együttműködésben komoly szerepe lenne, s a román tudósok szívesen bekapcsolódnak ebbe a munkába.

Henryk Markiewicz egyetemi tanár (Lengyel Népköztársaság): A Kongresszus és a marxista irodalomtudomány eredményeinek méltatása után az elméleti kérdésekről beszélt: Itt szinte madártávlatból végigtekintettük az egész magyar irodalom fejlődését és észrevettük, hogy a legnagyobb nehézség ott adódik, amikor meghatározzuk az egyes irodalmi irányokat, illetve ezek viszonyát a realizmushoz. Az olyan kérdések, mint egyes művek részleteiben való elemzése, egy irodalmi mű felépítése, vagy esztétikai és stilisztikai kategóriák, mindnyájunknak igen nagy nehézséget okoznak a vizsgálat során. Éppen ezért úgy látom, hogy az elhangzott javaslatoknak különösen elő kell segíteni az elméleti kérdések tisztázását is.

A nemzetközi együttműködés szorosabbra fűzésére vonatkozó javaslat rendkívül hasznos és szükséges. Helyes az a javaslat, amelyik a nemzetközi kongresszusok megszervezését vetette fel, és a másik is, amely a marxista irodalomtörténetészek részvételét javasolja szélesebbkörű irodalomtörténeti egyesületekben, így a nyugati országokéban is. A megindítandó Acta Literária mellett kívánatosnak tartaná egy nemzetközi marxista irodalomtudományi folyóirat létrehozását is. Ennek a folyóiratnak a feladata volna az is, hogy a burzsoá tudomány összehasonlító irodalomtörténetével szemben elősegítse a marxista összehasonlító irodalomtörténet megalkotását.

Waldapfel József levelező tag: A külföldi vendégek részvétele döntően hozzájárult a Kongresszus sikeréhez. Számunkra a legnagyobb élmény éppen a Kongresszus nemzetközisége volt. Vendégeink is hozzájárultak ahhoz, hogy a Kongresszus egyik-másik mozzanata felszabadító hatással volt bizonyos merev dogmatikus álláspontokkal szemben, amelyeknek legtöbben igen erősen a hatása alatt voltunk. A nemzetközi együttműködés a Kongresszus tanulságai alapján is sürgősen megvalósítandó. Egyikünk-másikunk járt már ugyan külföldi országokban, de sajnos a Szovjetunióban még egy irodalomtörténész sem volt, ami tudománypolitikánknak olyan hibája, melyet joggal szóvá lehet tenni itt is.

Waldapfel József csatlakozik mindazokhoz a javaslatokhoz, amelyek mindenekelőtt a politikailag és világnézetileg egy táborban levő tudósok szorosabb és állandóbb kapcsolatát kívánják biztosítani. A terminológiai vitával kapcsolatban Scserbina professzor javaslatát helyesli. Meg kell találni a módját annak is, hogy részt vegyünk az irodalomtudomány mindazon nemzetközi megnyilvánulásaiban is, amelyeket az imperialista országok részéről szerveznek. Meg kell oldani mindkét feladatot: A legszorosabb együttműködést a baráti országok között, s ugyanakkor a bekapcsolódást az egész világ közös irodalomtörténeti munkájába.

Turóczi-Trostler József akadémikus: A megbeszélések során külföldi vendégeink közül többen megígérték, hogy tanulmányaikat az 1956-ban meginduló Acta Literária számára szívesen bocsátják rendelkezésünkre. Az ilyen kölcsönös tudományos együttműködés az az út, amelyen a nemzetközi kutatás megszervezésének, egyesítésének a mi elgondolásunk szerint meg kell történnie. A nemzetközi együttműködést szélesíteni kell és az imperialista országok tudósai elől sem szabad elzárkózni. Már vannak kapcsolataink Ausztriával, Németországgal, a tübingai és a heidelbergi egyetemekkel. Kérem azokat a kollegákat, akik Franciaországban,

Angliában, vagy más országokban tudományos kapcsolatokkal rendelkeznek, segítsenek nekünk is ezeket a kapcsolatokat kiépíteni. A terminológiai vitára feltétlenül szükség van, mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban.

Nagy Péter, az irodalomtudomány kandidátusa: Helyesli a nemzetközi együttműködésnek az eddigiek során javasolt két formáját. Fontos az is, hogy a nemzetközi irodalomtörténeész szervezetekben az eddiginél sokkal fokozottabban igyekezzünk részt venni egyéni tagság formájában is. Az elhangzott javaslatokhoz hozzáfűzi, hogy helyes lenne, ha a Szovjetunió és a népi demokráciák irodalomtörténeti intézetének megbízottai évenként összejönnek valamelyik ország fővárosában, egyeztetnék terveiket és megállapodnának a következő irodalomtörténeti kongresszus helyére, tematikájára stb. vonatkozólag.

Barta János, az irodalomtudomány kandidátusa, egyetemi tanár: A fogalmak tisztázásának, egyesítésének kérdésében különböző elképzelések vetődtek fel. Nem szabad azonban, hogy az elkövetkezendő munka dogmatizmusra, a fogalmak megmerevítésére vezessenek. Nem lenne helyes, ha az alapfogalmak tisztázása leszűkítésre s szinte törvények kimondására vezetne. Egyszóval nem az alapfogalmak lexikális meghatározásáról van szó, hanem azoknak a fogalmaknak a körét kellene körülírni, amelyek egy fogalomhoz, pl. a kritikai realizmushoz csatlakoznak, hogy így más rokonfogalmaktól megkülönböztethetők legyenek. Ugyanez vonatkozik pl. a romantikára, a klasszicizmusra stb. is. Röviden tehát — összegezte Barta János — az alapfogalmak dogmatizálása ellen szeretnék állást foglalni és ilyen értelemben üdvözlöm örömmel az igyekezetet arra, hogy az egységesítés végre megtörténjék. A kongresszusok szervezésére vonatkozólag javasolja, hogy a plenáris ülések mellett kisebb szakbizottságok is működjenek, amelyek egy-egy elméleti, vagy más problémák megbeszélését tűznék napirendre, kapcsolódva a kongresszus központi témájához. Ezután felhívta a figyelmet a kisebb szervezeti hibák kiküszöbölésére.

Bóka László levelező tag: Engedjék meg, hogy még egyszer hozzászóljak, s elmondjak még néhány dolgot, ami a referátumokból kimaradt. Azt hiszem, nem helytelen erre visszatérni. A Kongresszus referátum anyagának összeállításakor jobban tekintettel kellett volna lennünk azokra a közös problémákra, amelyekről már tudunk s így problémáinkat eleve sokkal szélesebb perspektívába állíthattuk volna. Olyan kérdésekre gondolok, mint pl. a magyar irodalomnak a szláv irodalmakkal való kapcsolata, vagy a XX. századi magyar, román és cseh irodalomnak kialakulása és a francia szimbolizmus hatása. Nem lett volna érdektelen megvizsgálni, hogy miért éppen a verses epikában jelentkeztek bizonyos, a kritikai realizmus felé mutató nyomok irodalmunkban. Arra is gondolok, hogy a XX. század elején meginduló magyar irodalmi forradalomnak, Adyék forradalmának voltak bizonyos párhuzamos jelenségei és kapcsolatai azzal a mozgalommal, amely a Neue Rundschau-ban jelentkezett a német irodalomban, s amely a francia íróknak azt az egyesülését hozta létre, amely a Nouvelle Revue Française-ban öltött végül is testet. Nem beszélünk arról, hogy az első világháború idején bizonyos nemzetközi érintkezés alakult ki a magyar irodalom és a külföldi irodalmak között. Ha ezekre a közös problémákra gondolva vizsgáltuk volna az egyes kérdéseket, akkor előbbre jutottunk volna. A két világháború közötti irodalomra vonatkozólag pedig azt gondolom, hogy valóban nagyon sok közös megvizsgálni valónk lenne éppen a román irodalomtudománnyal. Mert ezeket a kérdéseket — s itt nemcsak a román irodalom párhuzamos jelenségeiről van szó, hanem a csehszlovákiai és jugoszláviai magyar irodalom kérdéseiről is — hosszú ideig a különböző nemzeti sovinizmusok miatt nem tudtuk elég világosan és tudományosan feldolgozni. Reméljük, hogy a szorosabb együttműködés során ezeknek a kérdéseknek a közös megtárgyalására is alkalom nyílik.

A javaslatokhoz kapcsolódva helyesnek tartaná, ha a most megalakuló irodalomtörténeti intézetnek szervezeti és működési tervét megküldenénk a Szovjetunió és a népi demokráciák már régebbi idő óta működő irodalomtudományi intézeteinek és megkérdeznék őket arra, hogy terveinkhez szóljanak hozzá, illetve tapasztalataikkal gazdagítsák azt.

Klanczay Tibor, az irodalomtudomány doktora: Ha a Kongresszus hiányosságait össze kellene foglalni, akkor ezt leginkább a magyar irodalomtörténetírásban még elég nagy mértékben meglévő elméleti bizonytalanságban lehetne legjobban összegezni. Jelen esetben felszínre kerültek azok az elméleti bizonytalanságok, amelyek éppen a realizmus kérdése körül állottak fenn. Mégis a Kongresszus nagy eredménye, hogy ezen a téren jelentős előrehaladás történt, igen nagy mértékben külföldi vendégeink hozzászólása segítségével. Felmerülhet az a kérdés, hogy a realizmus problémájának megvitatása a legcélravezetőbb módon történt-e. Kétségtelen, hogy a realizmus kérdése elméletileg korántsem tisztázott, s így az előadások és hozzászólások egy olyan jelenségnek az irodalom különböző korszakaiban való szerepét vizsgálták, amely jelenséget előzőleg elméletileg nem világítottak meg, s melyet így a legkülönbözőbb módon értelmeztek. Joggal felvetődik ezért az a kérdés, hogy nem lett volna-e helyesebb a Kongresszus vitáinak középpontjába a realizmus fogalmának általános elméleti tisztázását állítani. Ez kétségtelenül logikusabb és látszólag tudományosabb eljárás lett volna,

de aligha hozott volna ennyi kézzelfogható eredményt. Jórészt fiatalokból álló irodalomtörténész gárdánk talán nem is lett volna eléggé felkészülve egy ilyen hatalmas esztétikai – irodalomelméleti vitára, másrészt a magyar irodalomtörténet egyes kérdéseiből kiindulva, illetve a magyar irodalom egész fejlődését áttekintve, talán sokkal világosabban vetődtek fel az elméletileg megoldásra váró kérdések, mintha a másik módszert választottuk volna. Meg lehet kockáztatni azt a véleményt, hogy Kongresszusunk éppen azzal hozott jelentős új eredményt, hogy az elvont elméleti tárgyalás helyett a realizmusról kialakult eddigi nézeteket szembe-sítette a magyar irodalom ezeréves fejlődésével, ami szükségszerűen maga után vonta az elméleti következtetések lelepleződését.

Az elhangzott javaslatokkal kapcsolatban azt a praktikus megoldást kellene választani, hogy a felmerült összes javaslatokat rendszerezve küldjük meg valamennyi akadémiának, amely a Kongresszuson képviseltette magát és a jelenlévő vendégeknek azzal a kéréssel, hogy a javaslatokkal kapcsolatban foglaljanak állást és azután erről tájékoztassanak bennünket. Ezenkívül megküldjük a Magyar Tudományos Akadémiának a határozatot, illetve állásfoglalását is a javaslatokról.

Lutter Tibor, az irodalomtudomány doktora: Köszönétét fejezi ki Szamarin professzornak azokért az értékes felvilágosításokért, amelyeket a beszélgetések során a szovjetunióbeli Milton kutatásokról és általában az anglistikai kutatásokról kapott. A javaslatok kiegészítéseképpen kívánatosnak tartaná, ha a Szovjetunió és a népi demokratikus országok irodalomtörténészei bizonyos nagy világirodalmi kérdéseket is megvitátnának időnként. Gondol pl. egy Shakespeare ülésszakra, vagy a világirodalom valamely más alapvető kérdésének megbeszélésére.

Nagy Miklós egyetemi adjunktus: Nagy segítséget jelentene számunkra, ha bővebb tudomást szerezhetnénk az egyes szomszédos országokban folyó, magyar irodalommal kapcsolatos munkákról. Elég példaként felhozni a Jókaira vonatkozó csehszlovákiai, lengyelországi és romániai tapasztalatokat. Nem lehetetlen, hogy egyes külföldi kritikai megjegyzésekben figyelemre méltó szempontokat találhatnánk a további kutatásokhoz. Az egyetemek közötti tudományos kapcsolatok kiépítésére vonatkozó javaslatok megvalósítása nagy örömünkre szolgálna.

Földessy Gyula, az irodalomtudomány doktora: Az Ady-kutatások során több olyan motívumot talált Ady költészetében, amelyek többek között már Shakespeare-nél, Puskinnál, Victor Hugónál s a világirodalom számos nagy költőjénél, vagy regényírójánál is fellelhető. Régebben az ilyen jellegű munkát összehasonlító irodalomtudománynak nevezték. Nem tudom – mondotta – nem volna-e nagyon érdekes a magyar költészet fejlődése szempontjából, a motívumok rokonságát keresni más nemzetek irodalmában is, főképpen a költészetben.

Sötér István elnök: Azt hiszem, összefoglalhatjuk a mai nagyon hasznos vita eredményeit. A nemzetközi kapcsolatok kérdésében a Főbizottság megállapodott abban, hogy mind a két gondolatnak, mind a két elvnek érvényesülnie kellene ezekben a kapcsolatokban: egyrészt a marxista irodalomtörténészek közötti nagyon szoros együttműködésnek, másrészt pedig egy szélesebb nemzetközi szervbe való bekapcsolódásnak. Mai ülésünk eredményeit és határozatait olyan módon javasolnám feldolgozni, amint azt Klaniczay Tibor körvonalazta.

A mai ülés igen komoly gyakorlati javaslatokat hozott a felszínre, amelyek a tudományos együttműködést reális alapon nagyon helyes irányba vitték tovább. Különösen hálásak vagyunk Dolansky és Vianu akadémikusoknak azokért a javaslatokért és vállalásaikért, amelyek, ha megvalósulnak, már önmagukban is komoly eredményei lennének ennek a Kongresszusnak. Nagyon köszönjük Scserbina professzor útmutatásait, amelyek itt elhangzottak. Igen hasznosnak találjuk Markiewicz professzor megjegyzéseit és javaslatát egy nemzetközi folyóirat megteremtésére vonatkozólag. Steiner kollégánk bírálatát, megjegyzéseit Kongresszusunk munkájáról szintén nagyon hálásan köszönjük, amelyek, miként a Kongresszuson elhangzott előadása is, értékes módon járultak hozzá ennek az üléshez eredményéhez.

A Kongresszusról elhangzott bírálatért köszönetet mondok. Azt hiszem, hogy a Kongresszus akkor ért volna el teljes sikert és még több eredményt, ha minden ízében, minden mozzanatában munkaértekezlet jellegével bírt volna. Ezért nagyon hasznosnak találom Barta elvtárs javaslatát a kongresszusok rendezésére vonatkozólag, amely a nemzetközi konferenciáknak nagyon jól bevált módszere. Több hozzászólás rámutatott az elméleti kérdésekre, az elvi tisztázatlanságokból adódó feladatokra, amelyek sürgős, további munkát írnak elő számunkra. Nagy eredménye a Kongresszusnak, hogy ez a munka már itt megkezdődött.

Meggyőződésem, hogy ennek az elmúlt három napnak a nyomai, eredményei a következő esztendőök során beleépülnek a magyar irodalomtudomány eljövendő munkájába. Remélem, hogy mindaz, ami javaslatként, gondolatként elhangzott, kezdete lesz az egymás közötti együttműködésnek és a marxista irodalomtudomány továbbvitele érdekében egy olyan nemzetközi megmozdulásnak, amelynek itteni iniciatívájára büszkéek is vagyunk és különösen külföldi vendégeinknek vagyunk rendkívül hálásak.

(Összeállította: Hopp Lajos)